

Jaroš Britovšek

DOI: 10.2478/cmc-2024-0032

DEFINICIJA OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI

THE DEFINITION OF INTELLIGENCE ACTIVITY

Povzetek Obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost delujeta v tekmovalnem okolju, v katerem sta zelo pomembni za pridobivanje in ohranjanje konkurenčne prednosti v procesih odločanja. Obveščevalna dejavnost vključuje zbiranje in analizo podatkov ter obveščanje odločevalcev. Protiobveščevalna dejavnost pa je usmerjena v odkrivanje in preprečevanje nasprotnikove obveščevalne dejavnosti. Pomembno je poudariti, da obveščevalna dejavnost ni namenjena vplivanju na druge, temveč zagotavljanju pravočasnih in boljših ugotovitev odločevalcem, kot jih imajo njihovi tekmeci. Dejavnosti se izvajajo na različnih ravneh in področjih, ki se razlikujejo po obsegu, zmogljivostih in omejitvah, a enakim ciljem – doseči ali ohraniti konkurenčno prednost pri odločanju.

Ključne besede *Obveščevalna dejavnost, protiobveščevalna dejavnost, odločanje, tekmovalno okolje.*

Abstract Intelligence and counterintelligence (as activities) operate in a competitive environment, where they are crucial for gaining and maintaining a competitive advantage in decision-making processes. Intelligence involves the collection and analysis well as informing decision-makers. Counterintelligence, on the other hand, is focused on detecting and preventing the intelligence activities of adversaries. It is important to emphasize that intelligence activities are not intended to influence others but to provide decision-makers with timely and better insights than those available to their competitors. These activities are carried out at various levels and in different fields, differing in scale, capabilities, and limitations, but share the same goal – to achieve or maintain a competitive advantage in decision-making.

Key words *Intelligence, counterintelligence, decision-making, competitive environment.*

Uvod Obveščevalna dejavnost kot organizirana oblika oziroma kot državna organizacija je razmeroma mlad pojav, čeprav se je v taki ali drugačni obliki izvajala že pred nastankom sodobne države (Andrew, 2018). V prispevku bomo poskušali odgovoriti na vprašanje, kaj je obveščevalna dejavnost. Kaj je tisto, kar jo razlikuje od drugih podobnih aktivnosti, vendar jo je hkrati mogoče prepoznati pri posamezniku, skupini ali organizaciji in na različnih področjih delovanja? Zdi se, da ljudje instinktivno razumemo, kaj obveščevalna dejavnost je, in jo znamo prepoznati, države pa jo očitno tudi izvajajo. Davies (2012) je na primer ugotovil, da so obveščevalne organizacije delovale brez večjih težav tudi brez natančne definicije, zato se pojavi vprašanje, ali je iskanje definicije res tako pomembno.

Vendar opredelitev je pomembna. Aktivnosti, ki so se razvile organsko in spontano z nekim namenom, lahko zaradi napačnih razumevanj pozneje izgubijo svoj pomen in namen. Širok javni diskurz o problematiki, kot je obveščevalna dejavnost, tako v akademskem kot strokovnem in laičnem okolju zahteva skupno razumevanje in rabo temeljnih pojmov. Dobra definicija mora prepoznati obveščevalno dejavnost kot psihološki in družbeni pojav, ki se lahko izvaja na različnih ravneh (posameznika, skupine, organizacije in države) in na različnih področjih (politika, ekonomija, zasebni sektor itd.).

V preteklosti je bilo že več poskusov oblikovanja univerzalne definicije obveščevalne dejavnosti (Troy, 1991; Warner, 2002; Wheaton in Beerbower, 2006; Breakspear, 2013), ki pa ne delujejo na vseh področjih in ravneh. Kot take so nepopolne oziroma ne zajemajo bistva te dejavnosti. Kljub temu so taki poskusi koristni, saj vsaka nova definicija postopoma prispeva k boljšemu razumevanju tega pojava, ki ga bomo poskušali opredeliti v tem prispevku.

Dodatne težave pri definiranju obveščevalne dejavnosti pomenijo tudi slabi prevodi iz drugih jezikov¹. V obveščevalnem kontekstu ima angleški izraz *intelligence* tri glavne pomene: proces oziroma dejavnost, informacija oziroma končni produkt tega procesa ter organizacija, ki izvaja to dejavnost (Kent, 1949; Herman, 1996; Aldrich, 2010). V prispevku se bomo osredotočili predvsem na dejavnost.

V slovenskem prostoru govorimo o dejavnosti, torej o aktivnostih, namenjenih obveščanju. Slovenski avtorji (Purg, 1995; Anžič, 1996, 1997; Šaponja, 1999; Črnčec, 2003, 2009; Podbregar idr., 2012) pogosto razlikujejo med obveščevalno, protiobveščevalno in varnostno dejavnostjo. Kot krovni izraz za te dejavnosti se je uveljavil pojem obveščevalno-varnostna dejavnost. Obveščevalna dejavnost se razume kot zbiranje in analiza podatkov, protiobveščevalna pa kot zaščita pred

¹ Težave pri prevajanju je mogoče opaziti že v delu Purga (1995), v katerem povzema ameriškega avtorja Richelsona (1989) in obveščevalno dejavnost opredeli kot rezultat oziroma produkt namesto kot proces. Napake pri prevajanju se pojavljajo tudi v uradnih institucijah. Tako je Urad za varovanje tajnih podatkov Republike Slovenije v preteklosti očitno napačno prevajal termin *personnel security*, ki pomeni kadrovska varnost ali varnost osebja, in vse do leta 2022 uporabljal izraz osebna varnost, ki v angleščini ustreza terminu *personal security*.

tujimi obveščevalnimi službami. Varnostna dejavnost se, odvisno od avtorja, razume kot notranja obveščevalna dejavnost, protiobveščevalna dejavnost, zaščita ustavne ureditve, policijsko delo, izvajanje varnostnih ukrepov ali pa kot kombinacija vseh teh aktivnosti. Vse bolj pa se uveljavlja tudi pojem kriminalističnoobveščevalna dejavnost (Potparič in Slak, 2023), ki pomeni obveščevalno dejavnost v podporo odločanju v policiji.

Cilj prispevka je izpeljati ustrezno definicijo obveščevalne dejavnosti, ki bo sledila načelom jasnosti, natančnosti in jedrnatosti. Skozi pregled in analizo literature se bo poskušalo prepoznati bistvene elemente, ki zaznamujejo in razlikujejo obveščevalno dejavnost od drugih podobnih aktivnosti. Končna sinteza in priprava definicije mora hkrati upoštevati konkretnost posameznih elementov ter njihovo splošnost, da jih je mogoče aplicirati na različna področja (politična, vojaška, ekonomska, zasebna itd.) in različne ravni obveščevalne dejavnosti (posameznik, skupine, organizacije).

Na delovni konferenci RAND o obveščevalni dejavnosti so sodelujoči razpravljali tudi o njeni definiciji. Sogovorniki so se večinoma strinjali, da je podpora odločanju oziroma razumevanje in obveščanje odločevalcev najpomembnejši element obveščevalne dejavnosti. Pojavilo se je tudi nekaj vprašanj (Treverton idr., 2006). Najbolje jih povzame Warner (2002), ki je obveščevalno dejavnost opredelil skozi pojme tajnosti, državne dejavnosti ter razumevanja in vplivanja na tuje entitete. Koncept tajnosti je videl kot pomemben element pri definiranju obveščevalne dejavnosti. Trdil je celo, da obveščevalna dejavnost brez tajnosti ne obstaja. Prav tako je dejavnost omejil le na državo, poleg razumevanja pa je vključil tudi aktivnosti vplivanja. V bistvu je zagovarjal tezo, da je obveščevalna dejavnost tisto, kar obveščevalne službe počnejo (Stout in Warner, 2018).

S tem se je težko strinjati. Obveščevalne službe res lahko izvajajo več aktivnosti (odvisno od države), vendar gre pri tem še vedno za različne aktivnosti, med katerimi je ena tudi obveščevalna dejavnost. Prispevek bo zato poskušal odgovoriti na vprašanja in dileme, ki se pojavljajo pri proučevanju obveščevalne dejavnosti. Najprej nas zanima, kako obveščevalna dejavnost zmanjšuje negotovost pri odločevalcih. Nato se sprašujemo, kdo je sploh tarča obveščevalne dejavnosti oziroma proti komu je ta dejavnost usmerjena. Prav tako nas zanima, ali je koncept tajnosti nujen pri definiranju obveščevalne dejavnosti. V tem kontekstu moramo za boljše razumevanje obveščevalne dejavnosti upoštevati tudi protiobveščevalno dejavnost. Poleg tega razmišljamo, ali obveščevalna dejavnost poleg razumevanja vključuje tudi vplivanje na druge entitete. Ne nazadnje se sprašujemo, ali mora definicija obveščevalne dejavnosti nujno vključevati tudi državo.

1 ZMANJŠANJE NEGOTOVOSTI

Že slovenski izraz *obveščati* nakazuje na bistveno funkcijo te dejavnosti – obveščati oziroma posredovati informacije. Kot že omenjeno, se v angleško govorečem svetu uporablja izraz *intelligence*, ki ga lahko razumemo tudi kot *inteligenca* oziroma

zmožnost dojemanja ali razumevanja. Nemci za pojem obveščevalne dejavnosti in izvidovanja pogosto uporabljajo izraz *Aufklärungsarbeit* ali *Aufklärung*, ki ga lahko prevedemo tudi kot *razjasnitev*. Podobno ruski izraz *razvedka* obsega tako obveščevalno dejavnost in izvidovanje kot tudi pregled nečesa ali nekoga.

V svojem bistvu je obveščevalna dejavnost epistemološki proces², ki vključuje zbiranje in analizo podatkov ter obveščanje (Miller, 2021; Henschke in Walsh, 2024). Gre za pomembno orodje, ki podpira odločevalce pri sprejemanju odločitev (Herman, 1996) in je del procesa odločanja (Sims, 2012). Breakspear (2013) je dodal, da je poleg razumevanja temeljna značilnost obveščevalne dejavnosti tudi predvidevanje. Predvidevanje odločevalcem pomaga pričakovati spremembe in dogodke, ki lahko pomenijo priložnosti ali grožnje. Ljudje ne maramo negotovosti in si ne želimo negativnih presenečenj. Obveščevalna dejavnost se zato razume kot proces obveščanja, ki pomaga razumeti situacije in posledično zmanjšati negotovost pri odločevalcih (Prunckun, 2012; Wheaton in Beerbower, 2006).

Ko govorimo o obveščevalnem procesu zbiranja in analize podatkov ter obveščanja³, se v obveščevalni literaturi pogosto omenja obveščevalni krog ali cikel. Čeprav obstajajo različni modeli obveščevalnega cikla, se v splošnem govori o štirih fazah: usmerjanje, zbiranje, procesiranje in analiza podatkov ter posredovanje ugotovitev odločevalcem (Phythian, 2013; AJP-2, 2016).

Težava obveščevalnega cikla je, da opisuje nekaj, kar naj bi bilo, in ne resničnih obveščevalnih procesov. Clark (2009, str. 10) je dejal, da je obveščevalni cikel postal celo nekakšen »*teološki koncept*«⁴ v obveščevalni skupnosti. Vendar so ti procesi precej kompleksnejši, kot jih prikazuje ciklični model. Slednji predpostavlja, da odločevalec točno ve, kaj želi, in da zbiranje podatkov ter analiza potekata zaporedno. V praksi pa odločevalci pogosto pričakujejo od obveščevalcev, da sami vedo, kaj iskati. Prav tako sta zbiranje podatkov in analiza v realnosti interaktivno povezana procesa, ki se pogosto prekrivata (Gill in Phythian, 2006). Poleg tega je lahko v obveščevalni proces vključenih tudi več drugih dejavnikov, ki niso vključeni v omenjenem modelu (Lowenthal, 2000). Hulnick (2006) je še posebej kritiziral cikličnost modela, saj po njegovem mnenju obveščevalni procesi potekajo predvsem vzporedno in ne zaporedno. Mogoče cikel predstavlja strukturo nekega obveščevalnega sistema, gotovo pa ne procesov.

Čeprav omenjeni model ni stvaren odraz obveščevalne dejavnosti, lahko izluščimo dejavnosti, ki so bistvene za zmanjševanje negotovosti odločevalcev: zbiranje in analiza podatkov ter obveščanje odločevalcev. Zbiranje podatkov⁴ se lahko razlikuje

² Pojem epistemološki se v obveščevalnem kontekstu nanaša na dejavnosti, ki si prizadevajo pridobiti znanje in razumevanje (Miller, 2021).

³ V prispevku bo uporabljen pojem obveščanje, čeprav se v literaturi pojavljajo pojmi, kot so posredovanje, distribucija (Phythian, 2013; AJP-2, 2016) in prenos (angl. transmission) (Sims, 2021).

⁴ Zbiranje razumemo kot širši pojem, ki vključuje tako pasivne metode dostopa do podatkov kot tudi aktivne metode, kot je pridobivanje podatkov.

glede na način (odprto ali prikrito), stopnjo intruzivnosti metode pridobivanja podatkov, tehnično zahtevnost in pristojnosti oziroma regulativne omejitve.

V nekdanji Jugoslaviji so se metode pridobivanja podatkov delile na tajne (prodor, agentsko delo in uporaba tehničnih sredstev), prikrite in legalne (Đorđević, 1980). Šaponja (1999) je govoril o operativnih in tehničnih disciplinah ter disciplini zbiranja javno dostopnih podatkov. Zahodna literatura pa opredeljuje obveščevalne discipline zbiranja podatkov, ki se razlikujejo po virih: odprti podatki (angl. *Open Source Intelligence*), podatki, pridobljeni prek človeških virov (angl. *Human Intelligence*), prestrezanje signalov (angl. *Signals Intelligence*), slikovni podatki (angl. *Imagery Intelligence*), ki pogosto vključujejo geoprostorske podatke (angl. *Geospatial Intelligence*), in podatki, pridobljeni iz meritev in odtisov (angl. *Measurement and Signature Intelligence*) (Phythian, 2013).

Skozi analizo podatkov se prepoznavajo problemi, zbirajo in primerjajo različne vrste podatkov, generirajo in ocenjujejo hipoteze ter z združevanjem ustvarjajo končne ugotovitve v obliki razlag, ocen in predvidevanj. Ugotovitve se potem predstavijo odločevalcem (Straus idr., 2011). Sims (2021) je poudarila, da je analiza pomemben del obveščevalnega procesa, ki se izvaja na več ravneh, vključno pri odločevalcih. Opozorila je tudi, da je pri obveščanju odločevalcev poleg dobre komunikacije bistveno prepoznati prave odločevalce.

2 KONKURENČNA PREDNOST PRI ODLOČANJU

Obveščevalna dejavnost je epistemološki proces zbiranja in analize podatkov, vendar je ta opredelitev presplošna, da bi obveščevalno dejavnost jasno ločili od drugih podobnih oblik zbiranja podatkov. Zato se postavlja vprašanje, kaj je tista posebnost, ki obveščevalno dejavnost ločuje od drugih. Troy (1991) poudarja, da gre za subjektivno dejavnost, usmerjeno proti drugim. Podobno Warner (2002) ter Wheaton in Beerbower (2006) izpostavljajo njeno usmerjenost navzven, proti tujim entitetam. Prav tako je že Glantz (1989) ugotavljal, da se v nekdanjem sovjetskem okolju pod pojmom *razvedka* (v obveščevalnem kontekstu) razumejo vsi ukrepi, potrebni za razumevanje sovražnika oziroma nasprotnika. Posebnost obveščevalne dejavnosti je torej njena osredotočenost na tekmeca, nasprotnika ali sovražnika – bodisi dejanskega bodisi potencialnega, ki ga mora učinkovita obveščevalna dejavnost prepoznati.

Obveščevalna dejavnost je torej proces, s katerim si tekmeci prizadevajo izboljšati svoje odločitve glede na nasprotnike. Sims (2005, str. 15) je obveščevalni proces opredelila kot »zbiranje, analizo in posredovanje informacij odločevalcem, ki delujejo v tekmovalnem okolju«. To pomeni pridobivanje boljših podatkov kot nasprotnik

glede ustreznih namenov, zmogljivosti, pravil in okolja delovanja⁵. Miller (2021) je opozoril, da čeprav je cilj obveščevalne dejavnosti pridobivanje nekega znanja, je to zaradi tekmovalnega okolja pogosto nepopolno, napačno ali celo neresnično. Shulsky (1992) je izpostavil, da je posebnost obveščevalne dejavnosti prav v tem, da je iskanje znanja ali resnice oteženo zaradi človeškega nasprotnika, ki se upira in aktivno bori nazaj. Po njegovem mnenju resnica ni bistveni cilj obveščevalne dejavnosti, temveč sredstvo za doseg zmage odločevalcev, torej tistih, ki jih obveščevalna dejavnost podpira.

Bistvo obveščevalne dejavnosti je torej zmanjšanje negotovosti za odločevalce in doseganje primerjalne (konkurenčne) prednosti pri sprejemanju odločitev (Wheaton in Beerbower, 2006; Clark, 2009; Lowenthal, 2017; Sims, 2021). To pomeni, da morajo biti obveščevalne ugotovitve predvsem pravočasne in ustrezne v tekmovalnem kontekstu. Ker je cilj doseči konkurenčno prednost pri odločanju, mora obveščevalna dejavnost odločevalcem omogočiti boljše poznavanje zmogljivosti in namenov nasprotnika, kot jih ima nasprotnik o njih (Sims, 2012).

3 DRUGA STRAN KOVANCA

Sims (2021) je pri analizi obveščevalnih sistemov ugotovila, da se ti med seboj razlikujejo po štirih pomembnih funkcijah: zmožnosti zbiranja podatkov o konkurenci, vključno s strukturo tekmovalnega okolja; zmožnosti pričakovanja novih konkurentov; zmožnosti prenosa podatkov od obveščevalcev do odločevalcev; in zmožnosti zmanjšanja nasprotnikovih prizadevanj za uspešno izvajanje prej omenjenih funkcij, s čimer bi ti dosegli konkurenčno prednost – to je področje protiobveščevalne dejavnosti. Nekateri zato protiobveščevalno dejavnost označujejo kot »*druga stran kovanca*« obveščevalne dejavnosti (Whitehead, 2003).

Če je cilj obveščevalne dejavnosti zagotavljanje konkurenčne prednosti pri odločanju z boljšimi informacijami od nasprotnika, je cilj protiobveščevalne dejavnosti zmanjšanje vidljivosti in zmogljivosti nasprotnikove obveščevalne dejavnosti. Eden od načinov za omejevanje nasprotnikovih obveščevalnih prizadevanj je uporaba tajnosti. Vendar, kot poudarjata Henschke in Walsh (2024), tajnost ni nujen pogoj za obveščevalno dejavnost, temveč se ta nujno umešča v širše tekmovanje na epistemološkem področju. Tajnost je torej posledica obveščevalne dejavnosti, ne pa njen vzrok. Čeprav bo tajnost vedno spremljala obveščevalno dejavnost, gre le za enega izmed mehanizmov, s katerimi se branimo v konkurenčnem okolju. V širšem kontekstu govorimo o protiobveščevalni dejavnosti.

Protiobveščevalna dejavnost se pogosto deli na defenzivni in ofenzivni del ter pasivni in aktivni pristop. Obsega varnostne ukrepe (načrtovanje in oceno tveganj

⁵ Bosio (2020) je predstavil model tekmovalnega okolja, ki loči vojno, konflikt in tekmovanje na razponu uporabe prisile. Ta razpon ni izključevalen, kar pomeni, da lahko entitete hkrati doživljajo vse tri pojave v različnih situacijah. Model se razteza tudi na sodelovanje, pri čemer akterji zasledujejo skupne cilje, vendar lahko še vedno vključuje elemente tekmovanja ali konflikta, ko se cilji ne ujemajo.

ter izvajanje fizične, kadrovske in informacijske varnosti), odkrivanje, preiskovanje, zavajanje in nevtralizacijo tuje obveščevalne dejavnosti (Prunckun, 2012; Sims, 2012). Protiobveščevalna dejavnost je tudi tesno povezana in medsebojno soodvisna z obveščevalno dejavnostjo. Lahko štiti obveščevalni sistem in hkrati zmanjšuje učinkovitost nasprotnikovega obveščevalnega sistema. Obe dejavnosti pomembno prispevata k doseganju konkurenčne prednosti pri odločanju, vendar to počneta na različne načine. Usklajevanje med njima je zato bistvenega pomena. Po eni strani lahko protiobveščevalna dejavnost z defenzivnimi ukrepi ovira lastno obveščevalno dejavnost, po drugi strani pa jo lahko ogrozi zaradi izvajanja svojih ofenzivnih aktivnosti. Ofenzivne aktivnosti protiobveščevalne dejavnosti pogosto prehajajo na področje vplivanja oziroma prikrite izvršne politike, kot so prikrite operacije (Sims, 2012).

4 KAJ NI OBVEŠČEVALNA DEJAVNOST?

Ponovimo, da obveščevalno dejavnost, torej zbiranje, analizo in obveščanje, razumemo predvsem kot epistemološko aktivnost, ki odločevalcem pomaga delovati v tekmovalnem okolju (Miller, 2021; Henschke in Walsh, 2024). Trdimo, da je vplivanje lahko posledica obveščevalne dejavnosti, vendar to ni njena inherentna vloga. Za boljše razumevanje bomo predstavili nekatere aktivnosti, ki sicer niso del obveščevalne dejavnosti, vendar so z njo povezane in se pogosto prepletajo. Te aktivnosti so usmerjene predvsem v vplivanje na druge entitete. Med dejavnostmi, ki se poleg zbiranja in analize podatkov pogosto omenjajo v kontekstu obveščevalne dejavnosti, sta protiobveščevalna dejavnost in prikrite operacije (Richelson, 1989; Gill in Phythian, 2006; Johnson, 2006; Hulnick, 2013). Kot smo že omenili, je protiobveščevalna dejavnost tesno povezana z obveščevalno dejavnostjo in lahko posega na področje prikrite izvršne politike oziroma prikritih operacij.

Prikrite operacije⁶ razumemo kot aktivnosti, katerih cilj je vplivati na odločanje tujih entitet, pri čemer naj bi naročnik operacije ostal (vsaj uradno) prikrit (Cormac in Aldrich, 2018). Te operacije pogosto izvajajo obveščevalne službe ali so jih izvajale v preteklosti (Andrew, 2018). Vendar je pomembno razlikovati med organizacijo in dejavnostjo. Organizacije lahko izvajajo različne aktivnosti glede na svoj namen, zmogljivosti in pristojnosti oziroma pooblastila, ki so jim bila dodeljena. Prikrite operacije so se skozi zgodovino pogosto razvijale in izvajale vzporedno z obveščevalno dejavnostjo, predvsem zaradi njune skupne prikrite narave in racionalne izrabe virov.

Sims (2021) je poudarila, da prikrite operacije niso inherentni del obveščevalne dejavnosti, temveč del prikrite izvršne politike – sprejemanja ukrepov in odločitev, ki lahko bistveno vplivajo na nasprotnika. Miller (2021) je izpostavil razliko med epistemološko dejavnostjo, ki si prizadeva pridobiti znanje (obveščevalna

⁶ Američani temu pravijo prikrite akcije (angl. *covert action*), medtem ko Rusi govorijo o aktivnih ukrepih (rus. *aktivnye meropriyatiya*) (Whyte, 2024).

dejavnost), in kinetično dejavnostjo, ki vključuje uporabo sile. Kinetična dejavnost je vedno podprta z epistemološko dejavnostjo, nanaša pa se na fizične aktivnosti, kot so vojaške operacije, sabotáže ali aretacije, za doseganje določenih ciljev. Prikrte operacije so tako vedno odvisne od obveščevalne podpore (Prunckun, 2012; Sims, 2012), hkrati pa lahko služijo kot del širše protiobveščevalne strategije za zmanjšanje vidljivosti in dostopnosti nasprotnika ter njegovih obveščevalnih zmogljivosti.

Prav tako je pomembno poudariti razliko med obveščevalno dejavnostjo in aktivnostmi organov odkrivanja in pregona⁷, čeprav se te dejavnosti tudi prepletajo. Aktivnosti organov odkrivanja in pregona so, kot že ime pove, usmerjene v odkrivanje in pregon kaznivih dejanj⁸. Njihov fokus je na zbiranju dokazov, s katerimi je mogoče dokazati krivdo osumljenca onkraj razumnega dvoma, in ne na zbiranju podatkov, ki služijo podpori pri odločanju. To pomeni, da so lahko podatki, ki jih zberejo policisti, resnični in točni, vendar jih zaradi proceduralnih pravil sodišče morda ne bo sprejelo kot dokaz. Kljub temu so taki podatki lahko koristni za obveščevalno dejavnost, katere cilj je zagotavljanje obveščenosti odločevalca.

Če poenostavimo: v kazenskih postopkih je bistvo ugotavljanje oziroma dokazovanje krivde, pri obveščevalni dejavnosti pa je bistvo zagotavljanje obveščenosti in konkurenčne prednosti pri odločanju. Kazenski pregon se lahko prepleta z obveščevalno ali protiobveščevalno dejavnostjo (na primer pri aretaciji vohuna), vendar cilj teh dejavnosti ni pregon sam po sebi, temveč ohranjanje konkurenčne prednosti odločanja pred nasprotnikom.

5 UNIVERZALNOST OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI

Vprašanje o tem, ali obveščevalno dejavnost izvaja le država, ne zdrži presoje realnega stanja. Res je, da so se prve organizirane oziroma institucionalne oblike obveščevalne dejavnosti pojavile na državni ravni, predvsem na vojaškem področju (Andrew, 2018). Vendar to ne pomeni, da se obveščevalna dejavnost ni dogajala ali se ne dogaja tudi na drugih področjih. Dejstvo, da je bila prva organizirana oblika obveščevalne dejavnosti vojaške narave, le dodatno potrjuje njeno pomembnost v kontekstu tekmovalnega okolja oziroma vojne kot najradikalnejše oblike tekmovanja. Že Breakspear (2013) je opozoril, da mora definicija obveščevalne dejavnosti upoštevati tudi dejstvo, da jo izvajajo druge, nedržavne organizacije.

Organizacije, predvsem državne, so navadno poimenovane glede na svoj namen (Miller, 2021). Če poenostavimo: nacionalna obveščevalna služba izvaja obveščevalno dejavnost zoper strateške konkurente države; vojaška obveščevalna

⁷ Zaradi razlik med pravnimi sistemi je neposredno prevajanje pogosto nerodno. Angleški izraz *law enforcement* velja za širok pojem, ki lahko obsega odkrivanje, preiskovanje, preprečevanje in pregon kaznivih ravnanj. V slovenščino se pogosto prevaja kot policija ali organi pregona. Toda slednji v slovenskem pravnem sistemu označuje le tožilstvo, zato bo v prispevku uporabljen krovni izraz *organi odkrivanja in pregona*, čeprav mogoče ni povsem idealen.

⁸ Aktivnosti lahko vključujejo tudi prisilne ukrepe, kar Miller (2021) razume kot kinetično dejavnost.

služba se osredotoča na tuje oborožene sile; varnostna služba pa deluje proti določenim grožnjam, kot so tuje obveščevalne službe ali teroristične skupine. Poleg državnih organizacij tudi nedržavne entitete, kot so teroristične skupine, izvajajo obveščevalno dejavnost proti svojim konkurentom in sovražnikom (Riedel, 2011). Prav tako zasebna podjetja izvajajo obveščevalno dejavnost proti svojim tekmeccem (Britovšek, Sotlar, Tičar, 2017). Organizacije se pri izvajanju obveščevalne dejavnosti razlikujejo glede na svoj namen, zmogljivosti ter pristojnosti in omejitve.

Odnos med organi odkrivanja in pregona na eni strani ter kriminalom na drugi predstavlja nekoliko drugačno dinamiko v kontekstu tekmovalnosti. Gre za obliko tekmovalnosti entitet z različnimi cilji – lova in izmikanja. Naloga organov odkrivanja in pregona je preprečevanje, odkrivanje, preiskovanje in pregon kaznivih dejanj, medtem ko je cilj kriminalcev pridobivanje nezakonitih koristi na nezakonit način. Kriminalci z organi odkrivanja in pregona ne tekmujejo na enak način, kot tekmujejo z drugimi kriminalci, temveč se jim izmikajo. Pri tem se pogosto poslužujejo protiobveščevalnih metod, kot so varne komunikacije in prodori v strukture organov odkrivanja in pregona (Delo, 2024; Europol, 2024). Kljub temu med organi odkrivanja in pregona ter kriminalom obstaja določena tekmovalna dinamika (Banerjee idr., 2015). Obveščevalna dejavnost se zato izvaja predvsem z namenom pridobivanja konkurenčne prednosti pri sprejemanju odločitev, da organi z dobrimi strategijami in odločitvami preprečujejo kriminalna dejanja ter zmanjšujejo stopnjo kriminala.

Kaj pa posameznik? Sperber in drugi (2010) govorijo o konceptu socialne opreznosti, ki vključuje psihološke procese, razvite skozi evolucijo, da bi človek prepoznal in se odzval na najkompleksnejše in najnevarnejše grožnje – druge ljudi. Socialna opreznost poleg ocenjevanja vedenja in namenov drugih ljudi vključuje tudi epistemološko opreznost, ki pomeni ocenjevanje resničnosti in zanesljivosti podatkov. Obveščevalna dejavnost torej ne poteka le na državni ali organizirani ravni, temveč jo izvajajo tudi posamezniki in večje skupine ljudi, ki delujejo v tekmovalnem okolju. Razlikujejo se predvsem v obsegu, zmogljivostih in omejitvah, vendar cilj ostaja enak – doseči ali ohraniti konkurenčno prednost pri odločanju.

6 DEFINICIJA

Obveščevalna dejavnost je psihološki in družbeni pojav, ki se lahko izvaja na ravni posameznika, skupine ali organizacije. Bistvo obveščevalne dejavnosti je obveščanje odločevalcev, ki delujejo v tekmovalnem okolju. Tako posamezniki kot skupine in organizacije izvajajo obveščevalno dejavnost v obliki zbiranja in analize podatkov o svojih konkurentih in okolju. Prav tako si prizadevajo onemogočiti nasprotnikove obveščevalne zmogljivosti. Te dejavnosti se razlikujejo v obsegu, zmogljivostih in omejitvah. Pri tem poudarjamo, da smisel obveščevalne dejavnosti ni v metodah ali tehnikah, ki so tako kot tajnost drugotnega pomena. Poudarek je na ohranjanju oziroma pridobivanju konkurenčne prednosti pri odločanju. To pomeni, da mora imeti odločevalec pravočasne in uporabne ugotovitve, ki mu omogočajo boljši položaj pri

odločanju glede na njegove konkurente. **Obveščevalno dejavnost opredelimo kot zbiranje in analizo podatkov ter obveščanje odločevalcev, da bi se ohranila ali pridobila konkurenčna prednost pri njihovem odločanju.**

Za boljše in celovito razumevanje obveščevalne dejavnosti je pomembna tudi opredelitev protiobveščevalne dejavnosti. Zgornja definicija sicer posredno že vsebuje bistvo protiobveščevalne dejavnosti, katere cilj je podoben cilju obveščevalne dejavnosti – ohranjanje konkurenčne prednosti pri odločanju. Da bi to dosegla, si protiobveščevalna dejavnost kot druga stran kovanca obveščevalne dejavnosti prizadeva zmanjšati obveščevalne zmogljivosti tekmecev, nasprotnikov, sovražnikov oziroma konkurentov. **Protiobveščevalno dejavnost opredelimo kot odkrivanje in preprečevanje nasprotnikove obveščevalne dejavnosti.**

V krovnem pojmu odkrivanja in preprečevanja so zajeti tako defenzivni kot ofenzivni ukrepi ter pasivni in aktivni pristopi protiobveščevalne dejavnosti (varnostni ukrepi, zaznave, preiskave ter operacije prevar ali nevtralizacije), odvisno od politike odločevalca. Definiciji – obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti – se ne izključujeta, temveč dopolnjujeta v prizadevanju za zmanjšanje epistemološke prednosti tekmecev. Pri tem opozarjamo na pomembnost ločevanja med organizacijami in njihovimi aktivnostmi. Obe opredelitvi delujeta tako na ravni posameznika, skupin in organizacij kot tudi na različnih področjih delovanja (nacionalna, vojaška, varnostna, zasebna itn.). Intenzivnost obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti med posameznimi entitetami je odvisna od ravni zaupanja – manjše ko je zaupanje, intenzivnejši sta obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost. Definiciji delujeta tudi v različnih razponih tekmovalnega okolja, ki sega od miru pa vse do najbolj skrajne oblike tekmovanja – vojne.

V prispevku smo poskušali razviti definicijo obveščevalne dejavnosti. Da bi to dosegli, smo odgovorili na nekatere dileme in vprašanja, ki se ob tem pojavljajo. Ugotovili smo, da je namen obveščevalne dejavnosti zmanjšanje negotovosti odločevalcev z zbiranjem in analizo podatkov ter obveščanjem o ugotovitvah. V obveščevalni skupnosti se je uveljavil izraz obveščevalni cikel, ki pa kot model ne odraža povsem realnega stanja obveščevalnih procesov. Težava pri modeliranju kompleksnih sistemov in procesov je, da se model pogosto poskuša aplicirati neposredno na življenje, kar lahko povzroči več težav kot rešitev.

Kar razlikuje obveščevalno dejavnost od drugih oblik zbiranja podatkov, je tekmovalno okolje. Obveščevalna dejavnost je usmerjena proti tekmecev v tem okolju. Bistvo je doseči konkurenčno prednost pri odločanju v primerjavi s tekmeči. Pri tem je treba opozoriti, da gre lahko za resnične ali potencialne nasprotnike. Po drugi strani si protiobveščevalna dejavnost prizadeva zmanjšati obveščevalne zmogljivosti tekmecev. Tajnost ima pri tem pomembno, vendar posredno vlogo. Bistvo obveščevalne dejavnosti ni vplivanje na druge entitete, temveč obveščanje odločevalca.

Ne nazadnje smo pokazali, da obveščevalna dejavnost ni ekskluzivna aktivnost države, temveč lahko poteka na različnih ravneh in področjih, ki se med seboj razlikujejo po namenu, obsegu, zmogljivostih in omejitvah.

Literatura

1. AJP-2, 2016. *Allied Joint Doctrine for Intelligence, Counter Intelligence and Security Doctrine. Edition A Version 1 ed.* Brussels: NATO Standardization Office.
2. Aldrich, R. J., 2010. *Intelligence and international security*. V: Denemark, A. (ur.), *International Studies Encyclopedia* (str. 3824–3842). Oxford: International Studies Association/Wiley-Blackwell.
3. Andrew, C., 2018. *The Secret World: A History of Intelligence*. New Haven: Yale University Press.
4. Anžič, A., 1996. *Vloga varnostnih služb v sodobnih parlamentarnih sistemih - nadzorstvo*. Ljubljana: ČŽP Enotnost.
5. Anžič, A., 1997. *Varnostni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
6. Banerjee, S., Van Hentenryck, P., in Cebrian, M., 2015. *Competitive dynamics between criminals and law enforcement explains the super-linear scaling of crime in cities*. *Humanities and Social Sciences Communications*, 1, str. 1–7.
7. Bosio, N., 2020. *What Is War? Defining War, Conflict and Competition*. Australian Army Research Centre. <https://theforge.defence.gov.au>.
8. Breakspear, A., 2013. *A New Definition of Intelligence*. *Intelligence and National Security*, 28(5), str. 678–693.
9. Britovšek, J., Tičar, B., in Sotlar, A., 2017. *Private intelligence in the Republic of Slovenia: Theoretical, legal, and practical aspects*. *Security Journal*, 31(2), str. 410–427.
10. Clark, R. M., 2009. *Intelligence Analysis: A Target-Centric Approach*. 2nd Ed. Washington, D.C.: CQ Press.
11. Cormac, R., in Aldrich, R. J., 2018. *Grey is the new black: Covert action and implausible deniability*. *International Affairs*, 94(3), str. 477–494.
12. Črnčec, D., 2003. *Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo kot conditio sine qua non obveščevalno varnostne skupnosti Republike Slovenije*. *Dnevi Varstvoslovja*.
13. Črnčec, D., 2009. *Obveščevalna dejavnost v informacijski dobi*. Ljubljana: Defensor.
14. Davies, P. H. J., 2012. *Intelligence and governance in Britain and the United States, Vol. 1: Evolution of the U.S. Intelligence Community*. Santa Barbara: Praeger.
15. Delo, 2024. *Uslužbenka tožilstva, ki je izdajala tajne podatke, je v priporu*. *Delo.si*. <https://www.delo.si/novice/crna-kronika/policija-prijela-osebo-s-tozilstva-ki-je-izdajala-tajne-podatke>, 2. januar 2025.
16. Dorđević, Ž. O., 1980. *Osnovi državne bezbednosti*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
17. Europol, 2024. *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/decoding-eus-most-threatening-criminal-networks>, 22. december 2024.

18. Gill, P., in Phythian, M., 2006. *Intelligence in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press.
19. Glantz, D. M., 1989. *The fundamentals of Soviet Razvedka (Intelligence)*. Fort Leavenworth: Soviet Army Studies Office.
20. Henschke, A., in Walsh, P. F., 2024. *Institutionalising intelligence ethics: The case for a just intelligence theory*. V: Henschke, A., Miller, S., Alexandra, A., Walsh, P. F., in Bradbury, R., ur. *The ethics of national security intelligence institutions: Theory and applications* (str. 1–11). Routledge.
21. Herman, M., 1996. *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Hulnick, A. S., 2006. *What's wrong with the Intelligence Cycle*. *Intelligence and National Security*, 21(6), str. 959–979.
23. Hulnick, A. S., 2013. *Intelligence theory: Seeking better models*. V: Phythian, M., ur. *Understanding the intelligence cycle* (str. 212–233). London: Routledge.
24. Johnson, L. K. (ur.), 2006. *Handbook of intelligence studies*. London: Taylor & Francis.
25. Kent, S., 1949. *Strategic Intelligence for American World Policy*. New Jersey: Princeton University Press.
26. Lowenthal, M. M., 2000. *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington, DC: CQ Press.
27. Lowenthal, M. M., 2017. *The Future of Intelligence*. Cambridge: Polity Press.
28. Miller, S., 2021. *Rethinking the just intelligence theory of national security intelligence collection and analysis: The principles of discrimination, necessity, proportionality and reciprocity*. *Social Epistemology*, 35(3), str. 211–231.
29. Phythian, M., 2013. *Introduction: The cycle of intelligence*. V: Phythian, M., ur. *Understanding the intelligence cycle* (str. 1–14). London: Routledge.
30. Podbregar, I., Koren, B., Dvoršek, N., Žirovnik, J., Miklavčič, M., Osterman, A., Županič, F. Ž., Ivanuša, T., Sotlar, A., in Anžič, A., 2012. *Obveščevalno-varnostna dejavnost: procesi, metode, nadzor: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
31. Potparič, D., in Slak, B., 2023. *Kriminalističnoobveščevalna dejavnost*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
32. Prunckun, H., 2012. *Counterintelligence theory and practice*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
33. Purg, A., 1995. *Obveščevalne službe*. Ljubljana: Enotnost.
34. Richelson, J., 1989. *The U.S. Intelligence Community*. Massachusetts: Ballinger Publishing Company.
35. Riedel, B., 2011. *Terrorist intelligence capabilities: Lessons from the battlefield*. *Georgetown Journal of International Affairs*, 12(1), str. 26–33.
36. Shulsky, A., 1992. *Silent warfare: Understanding the world of intelligence*. New York: Brassey's.
37. Sims, J. E., 2005. *Understanding friends and enemies: The context for American intelligence reform*. V: Sims, J. E. in Gerber, B., ur. *Transforming U.S. Intelligence* (str. 14–31). Washington, DC: Georgetown University Press.
38. Sims, J. E., 2012. *A Theory of Intelligence and International Politics*. V: Trevorton, G. F. in Agrell, W., ur. *National Intelligence Systems: Current Research and Future Prospects* (str. 58–92). Cambridge: Cambridge University Press.
39. Sims, J. E., 2021. *Decision Advantage: Intelligence in International Politics from the Spanish Armada to Cyberwar*. Oxford: Oxford University Press.
40. Sperber, D., Clément, F., Heintz, C., Mascaro, O., Mercier, H., Origgi, G., in Wilson, D., 2010. *Epistemic vigilance*. *Mind & Language*, 25(4), str. 359–393.
41. Stout, M., in Warner, M., 2018. *Intelligence is as intelligence does*. *Intelligence & National Security*, 33(4), str. 517–526.

42. Straus, S. G., Parker, A. M., in Bruce, J. B., 2011. *The group matters: A review of processes and outcomes in intelligence analysis. Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 15(2), str. 128–146.
43. Šaponja, V., 1999. *Taktika dela obveščevalno varnostnih služb*. Ljubljana: VPVŠ.
44. Treverton, G. F., Jones, S. G., Boraz, S., in Lipsy, P., 2006. *Toward a theory of intelligence: Workshop report*. Santa Monica: RAND Corporation.
45. Troy, T. F., 1991. The „correct“ definition of intelligence, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 5(4), str. 433–454.
46. Warner, M., 2002. *Wanted: A Definition of Intelligence*, *Studies in Intelligence*, 46(3), str. 15–22.
47. Wheaton, K. J., in Beerbower, M.T., 2006. *Towards a New Definition of Intelligence*. *Stanford Law & Policy Review*, 17, str. 319–330.
48. Whitehead, S., 2003. *Corporate counterintelligence - protecting business information*. SMART Security Solutions. <https://www.securitysa.com/default.aspx?pkliissueid=325>.
49. Whyte, C., 2024. *Soviet active measures and the second Cold War: Security, truth, and the politics of self*. *International Political Sociology*, 18(3), str. 1–22.

e-mail: jaros.britovsek@mors.si

ORCID: 0009-0009-7392-4910